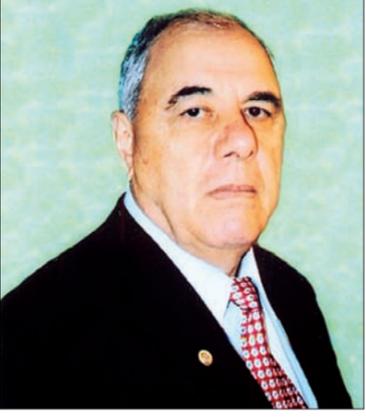

ANATOMİYADA YENİ ERA

XX əsrin əvvəllərində Zaqafqaziya ölkələrində ali təhsil ocaqlarının yaradılması zərurəti meydana çıxanda ilk dəfə olaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamenti Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Bakı Universitetinin iki fakültəsindən biri Tibb fakültəsi, ilk tibbi tədris məşğul olan kafedrası isə Normal anatomiya kafedrası oldu. Saratovdan gəlmiş cərrah-anatom professor V.İ.Razumovski Bakı Universitetinin ilk rektoru olmaqla yanaşı, həm də 1920-ci ilə qədər Tibb fakültəsinin Normal anatomiya kafedrasının müdiri vəzifəsini də yerinə yetirməyə başladı.

1920-1922-ci ildə kafedraya prorektor Corbəy Urusov, 1922-1926-cı illərdə professor K.N.Malinovski, 1926-1937-ci illərdə professor N.İ.Anserov, 1937-1973-cü illərdə ilk milli kadr - Əməkdar elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor K.Ə.Balakişiyev, 1973-1990-cı illərdə Əməkdar ali məktəb işçisi professor G.Ş.Hacıyev, 1990-cı ilin iyun ayından 1995-ci ilin aprel ayına qədər isə Əməkdar elm xadimi, professor R.Ə.Əsgərov rəhbərlik etmişdir.

1995-ci ildən indiyə qədər İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrasına Rusiya Elmlər Akademiyasının akademiki, Əməkdar elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor V.B.Şadlinski rəhbərlik edir. Vaqif müəllimin kafedraya rəhbərlik etdiyi illər Azərbaycan Respublikasının müstəqillik qazandığı dövrə təsadüf etdiyindən həmin dövrü İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrası üçün yeni eranın başlanğıcı hesab etmək olar.

Vaqif Bilas oğlu Şadlinski 1940-cı il yanvar ayının 24-də Qərbi Azərbaycanın Vedibasar mahalında Şadlinski ailəsində anadan olub. Əməyə hörmət, elmə, təhsilə rəğbət, soykökünə sədaqət ruhunda tərbiyə alan gənc Vaqif, 1963-cü ildə N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Stomatologiya fakültəsinə daxil olmuş, 1968-ci ildə isə həmin İnstitutu fərqlənmə diplomu ilə bitirərək Terapevtik stomatologiya kafedrasına təyinat almışdır. Lakin anatomiya elminə olan sonsuz maraq onu 1970-ci ildə İnsan anatomiyası kafedrasına gətirdi.

Vaqif müəllim ömrünün 50 ilini tibbi kadrların hazırlanmasına, gələcəyin yüksək mədəniyyətli həkim kontingentinin formalaşmasına həsr etmişdir. O, kafedraya gəldiyi gündən ictimai, pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi fəaliyyətini də davam etdirdi, uzun illər gərgin əməyi sayəsində müxtəlif yaş dövrlərində çeynəmə aparatını innervasiya edən sinirlərin makromikroskopik anatomiyasının fərdi və yaş xüsusiyyətlərinin qanunauyğunluqlarını müəyyən edərək 1982-ci ildə "Aşağı alveol və göz yuvasıaltı sinirlərin topoqrafiyası və kötükdaxili quruluşu" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək sübuta yetirdi ki, çeynəmə əzələləri mürəkkəb quruluşa malik olan periferik sinir sisteminin strukturları tərəfindən idarə olunurlar. Tədqiqat nəticəsində o, ilk dəfə əlavə göz yuvasıaltı dəliklər aşkar etmiş və həmin dəliklərin üz nahiyəsində aparılan cərrahi əməliyyatları zamanı nəzərə alınmasının vacibliyini göstərmişdir. Həmin tədqiqatın nəticələri V.B.Şadlinski və həmmüəlliflər tərəfindən hazırlanaraq 1991-ci ildə çap olunmuş "Хирургическая анатомия нервов жевательного аппарата" adlı monoqrafiyasında da öz əksini tapmışdır.

Həyata keçirilmiş elmi-tədqiqat işlərinin digər qismi "Normada və zobogen təsirlər zamanı qalxanabənzer vəzin struktur homeostazi və morfo-funksional xüsusiyyətləri"nin öyrənilməsinə həsr edilmişdir. Qalxanabənzer vəzin morfo-funksional vəziyyətinin öyrənilməsi istiqamətində aparılmış tədqiqat nəticəsində bu orqanın hemomikrosirkulyator yatağında folikulların və follikul qruplarının yaranması, birləşməsi və follikul epitelinin həddən artıq çoxalmasının mexanizmi öyrənilmişdir. İlk dəfə olaraq mikrodamarlar və kollagen haşiyə ilə əhatə olunmuş follikullar qrupunun qalxanabənzer vəzin morfo-funksional vahidi, yeni tireomorfo-kompleks kimi qəbul edilməsi təklif olunmuşdur. Eyni zamanda ilk də-

fə qalxanabənzer vəzinin parenxima və stromasında strumogen faktorların təsiri nəticəsində baş verən morfoloji dəyişikliklərə əsasən Azərbaycan Respublikasında endemik və qeyri-endemik zonaların xəritəsi tərtib edilmişdir.

Qalxanabənzer vəzin morfo-funksional xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi istiqamətində aparılmış tədqiqatların nəticələri 1998-ci ildə nəşr olunmuş "Normada və strumogen təsirlər şəraitində qalxanabənzer vəzin quruluş və morfo-funksional xüsusiyyətləri" adlı monoqrafiyasında, 1999-cu ildə müdafiə etdiyi "Normada və zobogen təsirlər şəraitində qalxanabənzer vəzin struktur homeostazi və morfo-funksional xüsusiyyətləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işində, nüfuzlu yerli və xarici jurnallarda dərc olunmuş çoxsaylı elmi məqalələrdə öz əksini tapmışdır.

O, heç vaxt nailiyyətləri ilə kifayətlənməyərək köməyə ehtiyacı olanlara təmənənəsiz köməklik göstərməyi hər zaman özünün mənəvi borcu bilmişdir.

Keçən dövr ərzində professor V.Şadlinskiyin rəhbərliyi altında kafedranın əməkdaşları tərəfindən borulu orqanların divarlarında yerləşən kiçik vəzilərin və limfoid törəmələrin morfo-funksional xüsusiyyətləri normada və bəzi balneoloji təsirlərdən sonra öyrənilmişdir. Tədqiqat işində ilk dəfə olaraq insanın borulu orqanlarının selikli qişasının kiçik vəzilərinin mikroanatomiyanın morfoloji təhlili aparılmış, onların histokimyəvi xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilmiş və tədqiqatın nəticələri "Малые железы пищеварительной и дыхательной системы" (2001) və "Железистый и лимфоидный аппарат гортани крыс при балнеологических воздействиях" (2002) adlı monoqrafiyalarda öz əksini tapmışdır.

Aparılmış tədqiqat işlərinin nəticələri barədə Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Rusiya Federasiyasında, Türkiyədə, İsraildə, Almaniyada, Macarıstanda, Bolqarıstanda və başqa ölkələrdə keçirilmiş elmi konfranslarda məruzə olunaraq diplom və sertifikatlarla layiq görülmüşdür.

Həyat keçirilən tədqiqat işləri müxtəlif morfoloji mövzuları əhatə edir. Belə ki, kafedranın professoru N.T.Mövsumov 2004-cü ildə müdafiə etdiyi "Normada insanda və eksperimentdə bəzi balneoloji təsirlər zamanı qırtlaq vəzilərinin morfogenezi" adlı doktorluq dissertasiyası işində insanda postnatal ontogenin bütün dövrlərində qırtlağın vəzi aparılmasının, professor M.Q.Allahverdiyev isə 2008-ci ildə "Bətnxarici ontogenezdə insanda qaraciyərdən xaric öd yollarının vəzi və limfoid aparatının struktur-funksional səciyyəsi və morfogenezinin qanunauyğunluqları" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işində qaraciyərdən xaric öd yolları və ödlük vəzilərinin morfogenezi xarakterizə edən, əvvəllər elmə məlum olmayan qanunauyğunluqları müəyyənləşdirmiş və yeni faktlar əldə etmişlər.

Professor A.B.İsayev 2009-cu ildə müdafiə etdiyi "Müxtəlif rejimli fiziki yük zamanı skelet və ürək əzələsi toxumasında baş verən morfo-funksional dəyişikliklərin müqayisəli cəhətdən qiymətləndirilməsi" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işində ilk dəfə olaraq müxtəlif rejimli fiziki yükün təsirdən sonra kardiomyositlərdə və skelet əzələlərinin hüceyrələrində baş verən submikroskopik və histokimyəvi, professor E.Ə.Xıdırov isə 2010-cu ildə müdafiə etdiyi "Süd vəzilərinin normada, bəzi patoloji vəziyyətlərdə qidalanma və angioarxitektonikasının xüsusiyyətləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işində süd vəzisi xərçənginin neoplastik transformasiyası və inkişafı prosesində mikrosirkulyasiya sahəsinin yenidən təşkil olunmasının xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmişlər.

Professor B.M.Hüseynov 2011-ci ildə "İnsanın postnatal ontogenezdə və eksperimentdə müxtəlif duz tərkibli su prosedurlarının təsiri zamanı nəfəs borusu, baş bronx vəzilərinin və limfoid törəmələrinin morfoloji xüsusiyyətləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək nəfəs borusu və baş bronxların, professor G.A.Hüseynova isə "Postnatal ontogenezdə normada və eksperimentdə sidik kisəsinin vəzilərinin və limfoid törəmələrinin struktur-funksional səciyyəsi və morfogenezinin xüsusiyyətləri" mövzusunda tibb elmləri doktoru alimlik adına almaq üçün müdafiə etdiyi dissertasiyası işində müxtəlif yaş dövrlərində sidik kisəsinin büzücüləri sahəsində vəzilərin bir sıra struktur xüsusiyyətlərini aşkar etmişlər.

Kafedrada aparılan tədqiqat işləri çoxşaxəlidir; qalxanabənzer vəzi, periferik sinirlərin makromikroskopik anatomiyası və mieloarxitektonikası, borulu orqanların vəzi və limfoid aparatının tədqiqı ilə yanaşı, bu gün kafedrada kifayət qədər antropoloji tədqiqatlar da aparılmaqdadır.

Kafedranın dosenti A.C.Məmmədova professor V.B.Şadlinskiyin rəhbərliyi altında 1998-ci ildə "Müxtəlif yaş dövrlərində göz sinirinin makromikroskopik və topoqrafik anatomiyası", baş müəllim R.A.Qafarova isə 2002-ci ildə "Müxtəlif yaş dövrlərində qanabənzer-damaq düyününün morfoloji və topoqrafo-anatomik xüsusiyyətləri" mövzusunda tibb üzrə fəlsəfə doktoru, alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim etdikləri dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək müxtəlif yaş dövrlərində göz sinirinin və qanabənzer-damaq düyününün makromikroskopik anatomiyası və miyeloarxitektonikası haqqında yeni məlumatlar əldə etmişlər.

Dosent S.M.Rüstəmov 2003-cü ildə prof. V.B.Şadlinskiyin rəhbərliyi altında "Merkazolil və hipokineziyanın təsiri altında qalxanabənzer vəzin morfo-funksional dəyişiklikləri", assistent G.M.Qəniyeva "Normada və zobun müxtəlif formalarında qalxanabənzer vəzin anatomik və molekulyar-bioloji komponentlərinin müqayisəli təhlili" mövzusunda tibb üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək normada, stress amili və merkazolilin təsirdən, eləcə də zobun müxtəlif formalarında qalxanabənzer vəzi toxumasında baş verən dəyişiklikləri müqayisəli şəkildə təhlil etmişlər.

Baş müəllim Ü.T.Cəfərova 2011-ci ildə "Normada və hissevi atreziya zamanı insanın qida borusu vəzilərinin struktur səciyyəsi, morfogenezinin qanunauyğunluqları, limfoid törəmələrlə qarşılıqlı əlaqələri", assistent T.M.Qasimova isə 2015-ci ildə "Postnatal ontogenezdə insanda və eksperimentdə udlanın vəzi və limfoid törəmələrinin struktur səciyyəsi" mövzusunda müdafiə etdiyi dissertasiya işində qida borusunun və udlanın vəzi-limfoid törəmələrinin insanda və eksperimentdə quruluş xüsusiyyətlərini öyrənməyə çalışmışlar.

Kafedra müdiri kimi fəaliyyət göstərirdi 25 il ərzində o, 7 nəfər tibb üzrə elmlər doktoru, 22 nəfər tibb üzrə fəlsəfə doktoru yetişdirib. Onun tərəfindən anatomiya elminin müxtəlif sahələrinə dair 20 monoqrafiya, 32 dərslik, 28 dərs vəsaiti və tədris-metodik vəsait, 600-ə yaxın elmi əsər çap olunub. Professor V.B.Şadlinskiyin çap olunmuş elmi əsərlərinə 500-ə qədər xarici alimlər tərəfindən istinad edilmişdir.

Hazırda kafedrada 2 tibb üzrə elmlər doktoru, 5 tibb üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası işi müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Belə ki, baş müəllim S.V.Şadlinskaya "Postnatal ontogenezdə və eksperimentdə uşaqlıq yolu dəhlizinin kiçik vəzilərinin, limfoid törəmələrinin makromikroskopik anatomiyası, morfogenezinin qanunauyğunluqları" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işini tamamlamaq ərfəsindədir. Assistent R.E.Babayeva isə "Yoğun bağırsağın vegetativ sinir təchizatının quruluş təşkilinin normada insanda və eksperiment yolu ilə öyrənilməsi" mövzusunda doktorluq dissertasiyası işini müvəffəqiyyətlə davam etdirir.

Son zamanlar kafedranın bir qrup əməkdaşı antropologiyanın mühüm sahələrindən olan kranio- loji tədqiqatlarla məşğul olurlar. Bunlardan kafedranın baş müəllimi Mustafayeva Nigar və assistent Qarayeva Sevda artıq öz tədqiqat işlərini tamamlamayaq müdafiə etmişlər. Dissertant Xıdırova Hicran, assistentlərdən Quliyeva Könül, Əliyeva Səbinə, Qanbayeva Şəbnəm, Kəsəmənli Əfqanə və Babazadə Kəmələ tədqiqat işlərini tamamlamaq ərfəsindədirlər.

Tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsində professor V.B.Şadlinskiyin təşəbbüsçüluğu sayəsində Azərbaycan Tibb Universitetinin İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrası ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Atlanta Universiteti, Rusiya Federasiyasının M.İ.Seçenov adına 1 sayılı Moskva Dövlət Tibb Universitetinin və Samara Tibb Universitetinin İnsan anatomiyası kafedraları, Gürcüstan Respublikasının A.N.Natişvili adına Eksperimental Morfologiya İnstitutu arasında bağlanmış elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında müqavilələrin böyük rolu olmuşdur.

Fərəh hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, kafedrada aparılan pedaqoji, elmi və ictimai fəaliyyətə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi, Azərbaycan Tibb Universitetinin rəhbərliyi və müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymət verilmişdir.

2000-ci ildə Heydər Əliyevin sərəncamı ilə professor V.B.Şadlinski "Respublikanın Əməkdar Həkim", 2010-cu ildə isə müstəqil Azərbaycanın Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüş.

Professor V.B.Şadlinski müxtəlif illərdə Rusiya Elmləri Akademiyasının (2004), Avropa Təbiət Elmləri Akademiyasının (2009),

Türk Dünyası Araşdırmaları Beynəlxalq Akademiyasının həqiqi üzvü seçilib (2008). Həmçinin BMT-nin təltiflər şurası tərəfindən I dərəcəli Hippokrat ordeninə (2009), Türk Dünyası Araşdırmaları Beynəlxalq Akademiyasının qızıl medalına (2008), Avropa Təbiət Elmləri Akademiyasının rəyaset heyəti tərəfindən "Albert Şveytser" adına gümüş medalına (2009), Avropa Elmi Cəmiyyətlərinin Rəyaset heyəti tərəfindən elm sahəsində göstərdiyi əvəzsiz xidmətlərinə görə "Avropanın Fəxri Alimi" diplomuna və "Robert Kox" medalına layiq görülmüş (2010).

Qeyd olunanlarla yanaşı, kafedranın qocaman professoru R.Ə.Əsgərov Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə "Tərəqqi" medalı və "Cümhuriyyət" medalı ilə təltif olunub, "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüş.

Kafedranın professoru M.Q.Alahverdiyev və dosent A.C.Məmmədova Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə "Əməkdar müəllim" fəxri adına layiq görülmüşlər.

Professorlardan N.T.Mövsumov (2010), A.B.İsayev (2015), E.Ə.Xıdırov və B.M.Hüseynov (2016) Avropa Təbiət Elmləri Akademiyasının üzvü seçilmişlər.

2019-cu ildə kafedranın baş müəllimi S.V.Şadlinskaya morfologiyanın bəzi problemlərinə həsr olunmuş və Hindistanda keçirilən Beynəlxalq konfransda yüksək səviyyəli təqdimata görə "qızıl medal" ilə təltif olunmuş və diploma layiq görülmüşdür.

Böyük inamla qeyd etmək istərdim ki, kafedra əməkdaşlarının əldə etdiyi hər bir uğurla Vaqif müəllimin zəhməti danılmazdır.

Vaqif Şadlinski hazırda İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrasının müdiri vəzifəsini layiqincə yerinə yetirir, o, ATU-nun Böyük Elmi Şurasının üzvü, Morfoloji fənlər üzrə ixtisaslaşmış dissertasiya şurasının sədridir. Vaqif müəllim həm də Azərbaycan "Anatom, Histoloq və Embrioloqlar Elmi Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin sədri və yeni təşkil olunmuş "Nəzəri, klinik və eksperimental morfologiya" jurnalının təsisçisi və baş redaktordur. Professor V.B.Şadlinski bu yaxınlarda Yaponiyada nəşr olunan nüfuzlu jurnallardan birinin - "Neurology and Neuroscience Reports"-in şef redaktoru, Beynəlxalq Anatomlar Assosiasiyaları Federasiyasının üzvü seçilib.

Vaqif müəllimin tədqirəliyi xüsusiyyətlərindən biri də onun təkəcə bu günü yox, həm də gələcəyi düşünməsidir. Belə ki, o, sabahın anatomlarını bugünkü tələbələr arasında axtarıb üzə çıxarmaq məqsədilə Tələbə Elmi Cəmiyyətinin inkişafına xüsusi diqqət yetirir. Hər il kafedrada təhsil alan tələbələr bir neçəsi Tələbə Elmi Cəmiyyətinin konfranslarında hazırladıkları tədqiqat işlərinin nəticələri haqqında məruzə edir, diplom və sertifikatla təltif olunurlar. Elə bunun nəticəsidir ki, bu gün təcrübəli təbabətlə məşğul olan gənc kadrların 6 nəfəri tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi adını aldıqdan, 2 nəfəri isə rezidentura təhsilini müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrasında çalışmağa üstünlük vermişlər.

Vaqif müəllim həm də quruculuq - bərpə işləri ilə məşğul olur. 2018-ci ilin yayında onun təqdimatı əsasında Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Azərbaycan Tibb Universiteti rəhbərliyinin köməklili ilə kafedranın zirzəmisində yerləşən otaqlarda ən yeni texnologiyalardan istifadə etməklə yenidənqurma - bərpə işlərinin aparılaraq tələbə və müəllim heyətinin ixtiyarına verilməsi qeyd etdiklərimin bariz nümunəsidir. Hazırda həmin zirzəmidə 80 nəfərlik mühazirə zalı, seksiya otaqları, elmi-tədqiqat laboratoriyaları fəaliyyət göstərir.

2019-cu ili İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrası üçün əlamətdar dövr hesab etmək olar. Ötən il kafedranın 100 illik yubileyinin böyük təntənə ilə qeyd etdik. 2020-ci il də yubileyli ili kimi bizi sevindirəcək. Belə ki, bu günlərdə ictimai xadim, Rusiya Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi, professor Vaqif Bilas oğlu Şadlinskiyin anadan olmasının 80, elmi-pedagoji fəaliyyətinin 50, İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrasına rəhbərlik etməsinin 25 ili tamam olur. Əmin olmaq istərdim ki, Azərbaycan səhiyyəsinin dəyərlili nüməyədmləri, elmə və təhsilə yüksək qiymət verən alimlər ordusu, tələbələr və dostları həmin gün Vaqif müəllimin yanında olacaq. Doğru deyiblər ki, zaman hər şeyi yerbəyer edir, onun sınaqlarından alınacaq, uğurla çıxanları isə sözün həqiqi mənasında və müdrik adlandırmaq doğru olar — bizim Vaqif müəllim kimi...

AĞASƏMİD İSAYEV,
Azərbaycan Tibb Universitetinin İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrasının professoru, tibb elmləri doktoru.